

08 apr De competentie van waterpompen

Een jaar of vijftig geleden stuurde mijn moeder me voor het eerst naar de wei om water te pompen. Wij waren 's avonds veel in de wei bij het melken. Mijn ouders en soms een knecht of meid molken. Het waterpompen was een vertrouwd ritueel. Wie het eerst zijn laatste koe uitgemolken had ging naar de pomp. Wie het laatst klaar was, spoelde het melkgerei schoon. Meestal stond er bij een perceel een gietijzeren pomp op een bronpijp. Soms was het ook een koperen pomp aan een dikke paal met een put eronder. Voor de pomp stond een betonnen bak. Niet een oud bad. We hadden thuis geen nieuw bad en mijn vader hield niet van baden in de wei. Hij maakte wel buisverbindingen tussen de betonnen bakken, zodat er minder pompen nodig waren. Als we meegingen met melken dan was het vissen in de sloot het belangrijkste tijdverdrijf. We vingden allerhande beestjes: roofwantsen, kniptorren, stekelbaarsjes, bloedzuigers, schrijvertjes, salamanders, kikkervisjes, allerhande slakken enz. De opbrengst ging in de betonnen bak.

Op een zomerdag vond mijn moeder mij competent genoeg om te pompen. Ik moest ruimte geven voor het nut in mijn tot dan toe uitsluitend aangenaam bestaan. Later gingen mijn broertjes en zusjes ook mee pompen. Vooral op warme dagen. Dan dronken de koeien veel. En ... het werden er elk jaar meer koeien. Wij gingen dan naar de wei en pompten een bak vol. Dat ging tergend langzaam, maar je kon de waterspiegel zien stijgen. Het ging sneller als je de slagen aan de pomp telde. Ondertussen werd er uit de sloot gevist. Het mooiste moment was de volle bak. Dan stroomde het water krachtig over de rand, vooral als je heel hard pompte.

Mijn opa vond het maar niks dat wij daar in de wei aan het donderjagen waren bij de koeien. En het ergste was nog wel dat we water over de bak pompten. Daar stonden de koeien in te trappen totdat het voor de bak een modderbende was. Zo erg dat de bak er van verzakte. Dan moest hij naar het land met een kruiwagen stenen en een hefboompe om de zaak weer waterpas te krijgen. Met die kinderarbeid had je alleen maar werk.

Mijn vader zag ook niets in de tijdbesparing niet die mijn moeder wist te behalen door ons in te zetten. Als hij stond te pompen op een warme dag, keek hij naar het vee en het gewas. Als koeien elkaar besprongen omdat er een bronstig was, kon je goed zien welke bleef staan. Door te pompen kon je zo het een en ander bekijken en het werk dat wachtte ordenen. Mijn moeder zag de bezwaren van de mannen niet. Dat scheefzakken van de bakken viel wel mee en was niet zo erg. En kijken naar vee en gewas deed je in een oogopslag. De competenties in ons grootgezin waren divers.

Mijn moeder wist wat competentie was: "Hij mag dan wel geen diploma's hebben, competent is hij well" zei ze van iemand aan wie je het werk kon overlaten. Ik hang het benadrukken van de "vereiste competentie" ook aan. En mijn vader en opa dan?

Mijn moeder keek vooral naar het resultaat van de handeling pompen. En ... kan die jongen de instructie "pompen" uitvoeren? "Kwalificeert hij op niveau 2?" zouden we vandaag de dag zeggen. Wel wat waterpompen betreft was ik zover met 10 jaar.

Mijn opa keek vooral naar een effect, beter gezegd naar een ongewenst neveneffect: het verzakken van de bak. Hij bezigde daardoor een ruimer competentiebegrrip. Het gaat niet alleen om resultaten, maar ook om effecten. We zouden dit een niveau 3 eis kunnen noemen; daar voldeed ik in zijn ogen niet aan.

Mijn vader op zijn beurt keek niet naar de enkele handeling maar plaatste die in een context van allerlei samenhangende handelingen. Met zijn ogen keek je tijdens het pompen naar vee en gewas. Mijn vader dichtte mij wel oordeelsvermogen toe als het ging om vee en gewas, maar meer om aan te moedigen. Hij zou na een observatie van mijn kant zelf toch zelf moeten gaan kijken. Deze eis zou ik ook een niveau 3 eis willen noemen, maar dan een andere dan die van mijn opa. De een heeft het over zicht op resultaat en effect, en de ander over het beheersen van een complete handelingsstructuur (niet alleen doen, maar ook kijken, denken en kiezen ten aanzien van een aantal verwante taken).

Nu vijftig jaar later kan ik de kibbelarijen over dit kleine onderwerp reconstrueren met wat ik ondertussen onder competentie ben gaan verstaan. Nu denk ik dat de geschiedenis nog steeds zeer actueel is. Niet vanwege de context zelf, want bijna niemand pompt nog water voor zijn vee met een weidepomp. Wel vanwege de manier van kijken van al de betrokkenen naar een context. Wat leren we hiervan?

1. Zelfs in zeer kleine (werk)gemeenschappen is op het niveau van uitvoerende taken geen overeenstemming over de vereiste competentie. Die eis is door allerlei oorzaken ook niet constant in de tijd.

Via de koninklijke weg wordt door reductie van informatie (en weglaten van ervaringskennis) onderwijs georganiseerd.

2. De uiteenlopende opvattingen over competentie op taakniveau gaan verloren in taakbeschrijvingen. Verschillende opvattingen over taken die in een functie worden samengevoegd, gaan op dezelfde manier verloren in de functiebeschrijving. Verschillende opvattingen over functies die in een beroep worden samengevoegd, gaan op dezelfde manier verloren in een beroepsprofiel.
3. Beroepsprofielen zijn nodig om beroepsopleiding te kunnen organiseren. Op dit niveau kunnen leergroepen worden geformeerd.
4. Een strikte vertaling van beroepsprofielen in beroepsopleidingsprofielen, lijkt te leiden tot strikte oefenopgaven in het leerproces en strikte toetsmatrijzen bij de kwaliteitsborging van diploma's.

Ik ben zelf niet zo'n voorstander van het primaat van het beroepsprofiel. Ik vind een goede procesdecompositie (zoals wordt gemaakt voor ict-doeleinden) ook heel interessante informatie. Of de opvatting van een ervaren praktijkdocent. Het gaat mij om een combinatie van informatie uit diverse bronnen. De conclusie zou vervolgens mild opgeschreven en mild gehanteerd moeten worden. Door mensen die de praktijk goed kennen en die zich niet laten ringeloren door stellige stellingen in druk.